

Alkoholio suvartojimo ir pasekmių mažinimo Lietuvoje programa

A. Matulas, A. Veryga

Programa parengta remiant Tėvynės sąjungos (konservatoriai, politiniai kaliniai ir tremtiniai, krikščioniškieji demokratai) "Nauja darbotvarkė Lietuvai" ir Demokratinės politikos institutui.

Tėvynės sąjunga (konservatoriai, politiniai kaliniai ir tremtiniai, krikščioniškieji demokratai), kartu su Demokratinės politikos institutu kurdama "Naują darbotvarkę Lietuvai", teikia alkoholio vartojimo ir su juo susijusių pasekmių mažinimo programą, kurią, gavusi visuomenės pasitikėjimą, siektų įgyvendinti.

Tėvynės sąjunga, matydama dabartinės valdžios nenorą ar nesugebėjimą spręsti daugelio šalyje išsisenėjusių problemų (nevykdoma švietimo reforma, nekokybiška ir sunkiai prieinama sveikatos sistema, blogėjanti šalies demografinė situacija, didėjantis sergamumas ir mirtingumas ir kt.) ir kurdama "Naują darbotvarkę Lietuvai", ypatingą dėmesį numato skirti vienai iš skaudžiausių Lietuvos problemų – didėjančiam alkoholio suvartojimui ir su tuo susijusiomis pasekmėms spręsti.

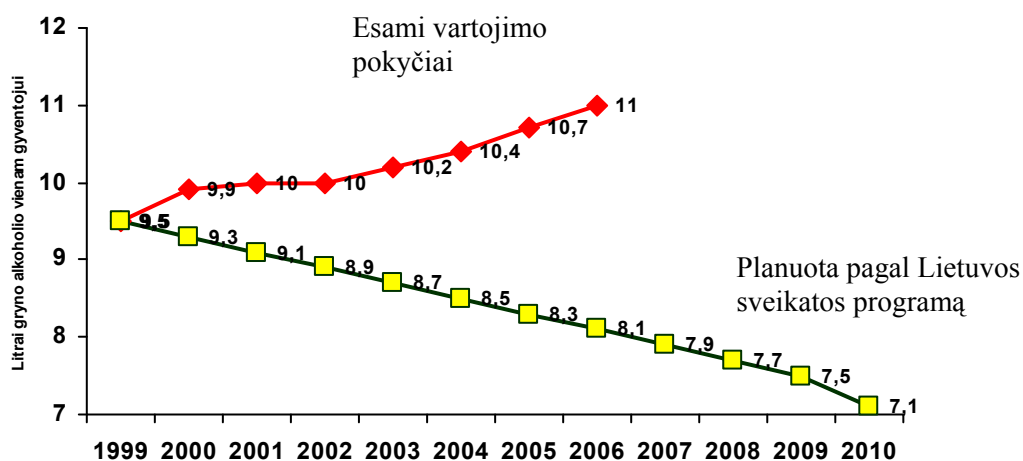
Numatydami kompleksines priemones minėtoms problemoms spręsti keliamo šiuos pagrindinius tikslus:

1. Mažinti visų alkoholinių gėrimų vartojimą Lietuvoje.
2. Stabdyti ir mažinti paauglių ir jaunimo alkoholinių gėrimų vartojimą.
3. Mažinti su alkoholio vartojimu susijusių nelaimingų atsitikimų skaičių.

Situacijos vertinimas

1998 metais Seimo patvirtintoje Lietuvos sveikatos programoje yra numatytas tikslas iki 2010 metų sumažinti alkoholio vartojimą 25 proc. (1 pav.). Kaip nuo to laiko kito alkoholio suvartojimas Lietuvoje ir ko buvo siekiama atvaizduota 1 pav.

1 pav. Planuoti ir esami alkoholinių gėrimų vartojimo pokyčiai (litrai absoliutaus alkoholio, tenkantys vienam gyventojui)

Iškeltas Sveikatos programoje tikslas ne tik neįgyvendinamas, – alkoholio vartojimas nuolat auga. Tai patvirtina Statistikos departamento kasmet skelbiami duomenys. **1999 metais vienam Lietuvos gyventojui tenkantis absoliutaus alkoholio kiekis buvo 9,5 litro, o 2006 metais – jau 11 litrų (1 lentelė).** Vienam, vyresniam kaip 15 metų, Lietuvos gyventojui jau tenka apie 13 litrų grynojo alkoholio per metus. **Pridėjus nelegaliai vartojamą alkoholį šis kaitis išauga apytiksliai iki 18 l grynojo alkoholio kiekvienam, vyresniam kaip 15 metų, Lietuvos gyventojui.**

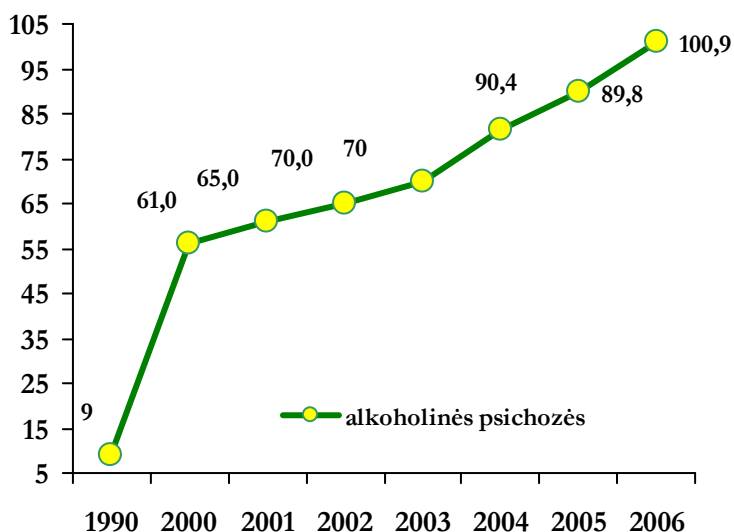
1 lentelė. Alkoholinių gėrimų vartojimas

	2001	2002	2003	2004	2005	2006 ¹
Tenka absoliutaus alkoholio, litrais						
vienam gyventojui	10,0	10,0	10,2	10,4	10,7	11,0
vienam 15 metų ir vyresniam gyventojui	12,78	12,5	12,7	12,8	12,9	13,2

¹ Išankstiniai duomenys. STD

Toks legaliai parduoto alkoholio kiekio didėjimas neretai aiškinamas tuo, kad auga legalaus alkoholio pardavimas ir mažėja nelegali prekyba alkoholiu, tačiau šios hipotezės nepatvirtina stabiliai augantis alkoholinių psichozių skaičius (2 pav.). Augant legaliai ir mažėjant nelegaliai alkoholio prekybai alkoholinių psichozių skaičius turėtų nesikeisti, tačiau, alkoholinių psichozių nuolat daugėjant, galima pagrįstai manyti, kad auga tiek legalaus, tiek nelegalaus alkoholio suvartojimas.

2 pav. Alkoholinės psichozės (skaičius 100 000 gyventojų).

VPSC

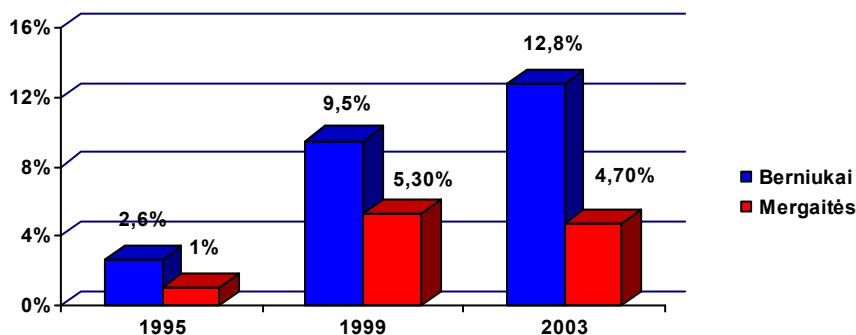
Šaltinis: Valstybinis psichikos sveikatos centras, 2007.12.16

2006 metais dėl alkoholio vartojimo mirė 1484 asmenys, tai 242 daugiau nei 2005 m. Dažniausia šių mirčių priežastis buvo alkoholinė kepenų liga (46,7 proc.), atsitiktinis apsinuodijimas alkoholiu (32,7 proc.) ir alkoholinė kardiomiopatija (15 proc.). Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenimis, 2006 m. pabaigoje savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybų socialinės rizikos šeimų įskaitoje buvo įrašyta 8,3 tūkst. girtaujančių šeimų, tai 1,7 tūkst. (16 proc.) mažiau nei 2005 m. Mažėjant asocialių, girtaujančių šeimų, augant BVP ir gyventojų pajamoms ir tuo pačiu augant alkoholinių gėrimų suvartojimui visuomenė gali abejoti teiginiais, kad alkoholio vartojimą skatina skurdas, blogos gyvenimo sąlygos ir pan.

Iki šiol drastiškai daugėja nuolat girtaujančių vaikų (3 pav.). Tai rodo nepakankamą alkoholinių gėrimų pardavimo nepilnamečiams kontrolę, visuomenės abejingumą ir vaikams bei

paaugliams nuolat brukamas teigiamas alkoholio vartojimo nuostatas, kurias pirmiausia palaiko alkoholio reklama, toleruojant visuomenei ir kai kurioms politinėms partijoms.

3 paveikslas. Moksleivių alkoholio vartojimas ESPAD tyrimo duomenimis (15–16 m. amžiaus moksleiviai, 10 ir daugiau kartų vartoję alkoholio per pastarąsias 30 dienų), procentais

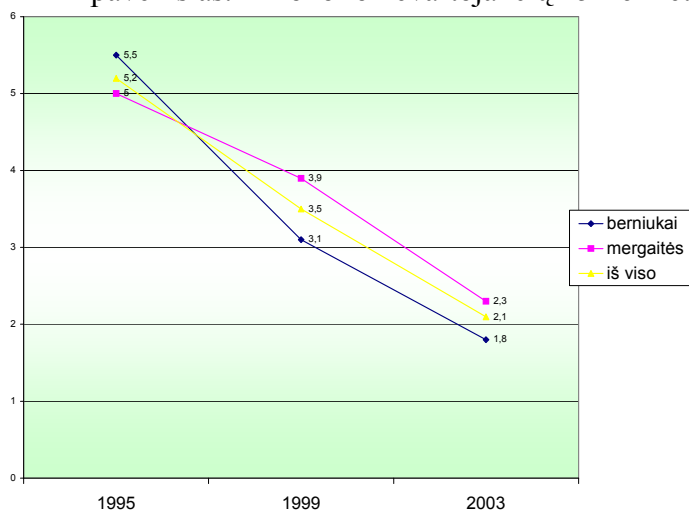

ESPAD

Šaltinis: ESPAD tyrimas, 2004

Ypatinę nerimą kelia tai, kad Lietuvoje praktiškai neliko 15-16 metų amžiaus, kurie dar nevertotų alkoholio (4 pav.).

4 paveikslas. Alkoholio nevartojančių 15-16 metų amžiaus paauglių procentas.

ESPAD

Šaltinis: ESPAD tyrimas, 2004

Augantis vaikų alkoholio vartojimas neišvengiamai lemia dėl alkoholio intoksikacijos į gydymo įstaigas patenkančių vaikų skaičių. Per penkerius metus tokių vaikų padaugėjo daugiau kaip 10 kartų (2 lentelė).

2 lentelė. Vaikų alkoholinės intoksikacijos dinamika 2001-2006 m. LSIC duomenimis.

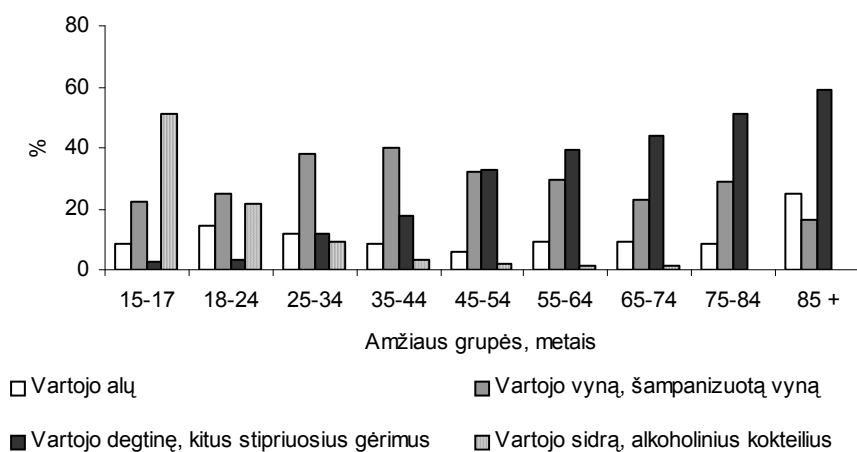
Metai	Alkoholio toksinis poveikis		Alkoholinė intoksikacija	
	7-14 m.	15-17 m.	7-14 m.	15-17 m.
2001	19	37	8	5
2002	36	19	5	7
2003	84	51	10	15
2004	149	125	4	12
2005	206	188	8	6
2006	269	250	9	10

Šaltinis: Lietuvos sveikatos ekonomikos centras, 2007

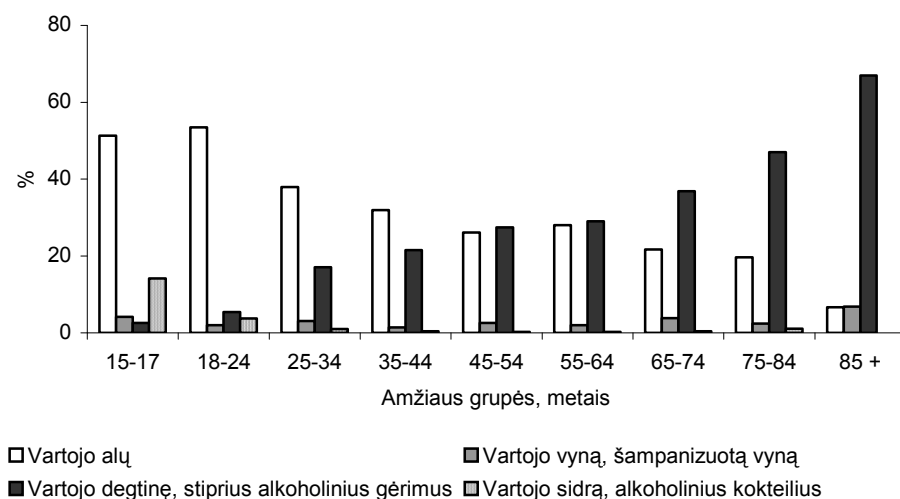
Valstybės tabako ir alkoholio kontrolės tarnybos duomenimis, per pastaruosius metus sidro ir alkoholinių kokteilių vartojimas **išaugo 249 proc.** Būtent šiuos gėrimus, Statistikos departamento duomenimis, **dažniausiai vartoja nepilnamečiai.** O tai pavojinga alkoholio potraukio išsivystymui.

5 paveikslas. Įvairių alkoholio rūšių vartojimas moterų tarpe pagal amžių procentais vieno epizodo metu 2005 metais.

Šaltinis: Lietuvos Statistikos departamentas, 2005

6 paveikslas Įvairių alkoholio rūšių vartojimas vyrų tarpe pagal amžių procentais vieno epizodo metu 2005 metais.

5 pav. ir 6 pav. Atspindi, kaip, didėjant moterų ir vyrų amžiui, keičiasi vartojamo alkoholio rūšys. Atitinkamai paauglės ir jaunos moterys linkusios vartoti sidrą, alkoholinius kokteilius, o vyrai – alų, tačiau vyresnio amžiaus žmonės daugiausia vartoja stipriuosius alkoholinius gėrimus.

2007 m. sausio-spalio mėn. Lietuvos Respublikoje pagamintų alkoholinių gėrimų (be alaus) pardavimas **padidėjo 22 proc.**, lyginant su 2006 m. sausio-spalio mėn. pardavimu.

Per minimą laikotarpį alkoholinių kokteilių pardavimas **padidėjo 72 proc.**, vyno pardavimas **padidėjo 4 proc.**, kitų fermentuotų gėrimų (įskaitant sidrą) pardavimai **padidėjo 20 proc.**

Alaus pardavimas sumažėjo 4,8 proc., tačiau tai įvyko dėl gamybos perorientavimo. Pastebima tendencija, kad tradiciškai alų gaminančios įmonės pradėjo gaminti alkoholinius kokteilius, sidrą. UAB „Švyturys-Utenos alus“ **2,3 kartus 2007 metais padidino alkoholinių kokteilių gamybą, 80 proc. padidino fermentuotų gėrimų (sidro tipo) gamybą;** UAB „Gubernija“ **73 proc. padidino fermentuotų gėrimų gamybą;** UAB „Ragutis“ **42 proc. padidino fermentuotų gėrimų gamybą.**

Jau 2006 metais Statistikos departamentas skelbė, kad 2005 m., palyginus su 2000 m., mirusiųjų skaičius dėl išorinių priežasčių padidėjo beveik 9 procentais: daugiau žmonių sušalo (beveik 3 kartus), žuvo transporto įvykių metu (15,1 proc.), paskendo (7,7 proc.). Pastebimai (apie **40 proc.**) **padaugėjo asmenų, mirusių dėl apsinuodijimo alkoholiu bei nuo alkoholio vartojimo sukeltų ligų.** 2006 metų duomenys tik dar kartą patvirtino liūdnas tendencijas.

Alkoholio kontrolės situaciją įvertino **Nacionalinė sveikatos taryba**, kuri alkoholio kontrolės programos vertinimui skirtame posėdyje ir **metiniame pranešime Seimui konstatavo, kad Valstybės alkoholio kontrolės programoje bei Alkoholio kontrolės įstatyme numatytas pagrindinis tikslas – mažinti alkoholio vartojimą ir su tuo susijusią žalą – nėra įgyvendintas.** Pabrėžta, kad šalyje vykdoma alkoholio politika iš esmės prieštarauja alkoholio kontrolės teisės aktų nuostatose numatytiems uždaviniams, t.y. vykdoma politika ne mažina, bet didina alkoholio vartojimą, sunkina su tuo susijusias pasekmes. Posėdyje akcentuota, kad, nepaisant to, kad **pagrindiniais alkoholio kontrolės programos vykdytojais yra paskirtos Sveikatos apsaugos ministerija ir Valstybės tabako ir alkoholio kontrolės tarnyba, rengiant ir priimant sprendimus dėl Alkoholio kontrolės įstatymo dominuojanti vaidmenį vaidina Ūkio ministerija, o Valstybės tabako ir alkoholio kontrolės tarnyba naikinama jau antrą kartą ruošiamasi naikinti,** kaip neparanki institucija. Pabrėžta, kad, svarstant Alkoholio kontrolės įstatymo pataisas, pagrindiniu komitetu Seime dažniausiai skiriamas ne Sveikatos reikalų, o Ekonomikos komitetas.

Pritardama PSO alkoholio kontrolės politikos ir strategijos, Europos alkoholio chartijos, Lietuvos sveikatos programos nuostatoms bei principams, **NST siūlo iš esmės sugriežtinti alkoholio kontrolę šalyje.** Atsakingai vykdant Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo reikalavimus siūloma **be kompromisų ir ryžtingai taikyti mokslo patvirtintas bei daugelio šalių praktikoje plačiai naudojamas efektyviausias priemones. Siekiant mažinti alkoholio vartojimą siūloma riboti jo pasiūlą ir prieinamumą, didinti alkoholio kainas, riboti alkoholinių gėrimų pardavimo vietas bei laiką. Taip pat siūloma didinti vartotojų minimalaus amžiaus ceną, uždrausti bet kokią alkoholio reklamą.**

Tai, kad alkoholio kontrolė vykdoma nepakankamai, savo tyrime konstatavo ir **Seimo kontrolierius R. Valentukevičius, kuris savo išvadose teigia, kad pagrindiniai alkoholio kontrolės politikos principai, pavyzdžiui, mokesčiais mažinti alkoholinių gėrimų prieinamumą, riboti alkoholinių gėrimų pardavimo ir vartojimo skatinimą, drausti priemonės, skatinančias jaunimą pirkti ir vartoti alkoholinius gėrimus, nėra įgyvendinami.** Alkoholio kontrolės įstatymo tikslas – mažinti bendrąjį alkoholio vartojimą, jo prieinamumą, ypač nepilnamečiams, piktnaudžiavimą alkoholiu, jo daromą žalą sveikatai ir ūkiui. Po atlikto tyrimo Seimo kontrolierius

daro išvadą, kad, nors alkoholio kontrolės įstatymas koreguojamas labai dažnai, tačiau ne į gerąją pusę: alkoholio reklama ir pardavimas tampa vis liberalesni, alkoholio vartojama vis daugiau, o neigiamos viso to pasekmės visuomenei – vis skaudesnės. Tokioje aplinkoje žmogus negali jaustis saugus, **Visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje nurodyta, kad kiekvienas turime teisę į gyvybę, laisvę ir asmens saugumą. Seimo kontrolieriaus nuomone, įstatymas neveikia ta kryptimi, kuria turėtų. Reikalingi radikalūs sprendimai bei politinė valia, kadangi, nesiėmę skubių priemonių, o galvodami tik apie ekonominį interesą, galime pažeisti ir taip traupti Lietuvos valstybės genofondą.**

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė informacijos apie nepilnamečių rūkymą, alkoholio, narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimą apibendrinime 2007 m. išreiškia didelį susirūpinimą didėjančiu alkoholio vartojimu tarp nepilnamečių. **2005 metais buvo nustatyti 645 nusikalstamų veikų, kurias padarė neblaivūs nepilnamečiai, atvejai, o 2006 metais nustatyti jau 747 tokie atvejai.** Vaiko teisių apsaugos kontrolierės pateiktame pranešime pažymima, kad nepakankamas tarpinstitucinis bendradarbiavimas, sprendžiant nepilnamečių priklausomybės alkoholiui klausimus, trūksta specialistų, galinčių suteikti kvalifikuotą pagalbą, daugėja atvejų, kai neblaivūs nepilnamečiai padaro nusikalstamas veikas. Kaip nepilnamečių alkoholio vartojimo mažinimo priemonės yra siūlomos: **tėvų, globėjų, rūpintojų atsakomybės už netinkamą pareigų vykdymą vaiko atžvilgiu griežtinimas; nedelsiant priimti Alkoholio kontrolės įstatymo nuostata, draudžiančią asmenims, jaunesniems nei 18 metų, viešojo maitinimo įmonėse vartoti alkoholį; griežtinti teisės aktų nuostatas, reglamentuojančias alkoholinių gėrimų reklamą.**

Prognozės

Nepaisant blogėjančios situacijos prognozuojama, kad padėtis blogės ir toliau. Strateginių rinkos tyrimų kompanija “Euromonitor International” prognozuoja, kad *Lietuvos alkoholio rinka per artimiausius penkerius metus išaugs 35.5 proc.* Didėjančios vartotojų pajamos, palanki įstatyminė bazė bei sparčiai besivystanti mažmeninės prekybos rinka – pagrindiniai faktoriai, įtakoją kone visų alkoholio kategorijų augimą.

Pražūtinga valstybės politika

Pagal Pasaulio sveikatos organizacijos rekomendacijas Lietuvos mokslininkų parengtoje Valstybės alkoholio kontrolės programoje, priimtoje 1999 metais, buvo numatyti tikslai, kurie turėjo sustabdyti alkoholio vartojimo augimą. Deja, šie tikslai nebuvo įgyvendinti. Dar daugiau, buvo vykdoma veikla, kuri prieštaravo programoje numatytiems tikslams.

3 lentelė. Alkoholio kontrolės programos priemonių vykdymo įvertinimas

Valstybės tabako kontrolės programoje numatyta priemonė	Realiai vykdyta veikla
Rengti ir tobulinti teisinę bazę	Nuo 1995 m. Alkoholio kontrolės įstatymas koreguotas 24 kartus, tačiau ne į gerąją pusę: alkoholio reklama ir pardavimai tampa vis liberalesni. Sąmoningai paliktos įstatymo spragos, leidžiančios vykdyti agresyvią alkoholio rinkos plėtrą (pvz., ... teikti pirmenybę natūralios fermentacijos alkoholinių gėrimų gamybai, importui ir pardavimui; ...Reklama nelaikomi alkoholinius gėrimus gaminančių arba jais prekiaujančių įmonių registruoti pavadinimai (jei alkoholinių gėrimų

<p>Mokesčiais mažinti alkoholinių gėrimų prieinamumą (priklausomai nuo gyventojų pajamų nuolat branginti alkoholinius gėrimus).</p> <p>Riboti alkoholinių gėrimų pardavimo ir vartojimo skatinimą; remti laisvos nuo alkoholio gyvenamosios aplinkos planavimą; skatinti socialinės aplinkos be alkoholio kūrimą.</p> <p>Drausti priemonės, skatinančias jaunimą pirkti ir vartoti alkoholinius gėrimus.</p> <p>Siekti, kad mažėtų alkoholinių gėrimų ir jų žaliavų importas bei gamyba.</p>	<p>gamintojo pavadinimas yra sudedamoji šių įmonių registruoto pavadinimo dalis...) ir t.t.</p> <p>2005 metais, palyginus su 2004 m., alkoholinių gėrimų kainos sumažėjo 0,4 procento. Namų ūkio disponuojamosios pinigines pajamos per tą patį laikotarpį padidėjo 21 procentu. Alkoholinių gėrimų kainos 2006 m., palyginus su 2005 m., sumažėjo dar 0,5 procento.</p> <p>Leista prekiauti alkoholiniais gėrimais 24 valandas per parą, leista prekyba degalinėse, sanatorijose, gyvenamuosiuose namuose. Žymiai daugiau išduodama licencijų mažmeninei ir didmeninei prekybai (4 ir 5 lentelės)</p> <p>Lietuvoje alkoholio reklamai išleidžiamos išpūdingos sumos – 363,6 mln. litų. Alus – viena dažniausiai reklamuojamų prekių. 75 proc. nepilnamečių nurodo, kad jie neturi problemų išsigyjant alkoholi; nuolat pažeidinėjamos įstatymo nuostatos, reglamentuojančios reklamą; sidro ir alkoholinių kokteilių rinkodara orientuota į jaunimą; sąmoningai piktnaudžiaujama įstatymo spragomis.</p> <p>Statistikos departamento duomenimis, alkoholio Lietuvoje kasmet pagaminama ir suvartojama vis daugiau. 2005 metais, palyginti su 2004-ais, stipriųjų alkoholinių gėrimų buvo pagaminta 15 procentų daugiau. 2005 alkoholinių gėrimų importas, palyginus su 2004 m., išaugo 39,7proc. 2006 m. buvo pagaminta 1,5 mln. dekalitrų stiprių alkoholinių gėrimų, perskaičiuotų į absoliutų (100 proc.) alkoholi. Palyginus su 2005 m. jų gamyba išaugo 23 procentais, tačiau 37 procentais sumažėjo viskio ir po 6 procentus – likerio ir džino gamyba. Per šį laikotarpį visų rūšių silpnų neputojančių vynų gamyba išaugo 2 procentais ir 2006 m. sudarė 2,4 mln. dekalitrų. Putojančio vynuogių vynu, fermentuotų gėrimų ir sidro gamyba išaugo 67 procentais. Daugiausia pagaminta alaus – 29,3 mln. dekalitrų, palyginus su 2005 m., jo gamyba padidėjo 1,4 procento. Negalutiniais</p>
--	--

<p>Didinti visuomenės informuotumą alkoholio vartojimo daromos socialinės ir ekonominės žalos sveikatai ir ūkiui klausimais.</p> <p>Iš visų šalyje fiksuotų pažeidimų apie 85 % išaiškina ir baudas skiria VTAKT.</p>	<p>duomenimis, alkoholinių gėrimų importas, palyginus su 2005 m., išaugo 16,1 procento.</p> <p>Lietuvoje alkoholio vartojimas skatinamas kai kurių politikų, politinių partijų, žiniasklaidos. Visuotinai toleruojamas ugdymo įstaigose, šeimose. Visuotinis alkoholio vartojimas laikomas norma, o blaivybę propaguojantys asmenys laikomi vos ne psichikos ligoniais.</p> <p>Vyriausybė priėmė sprendimą naikinti VTAKT, prijungiant jį prie Narkotikų kontrolės departamento.</p>
---	--

4 lentelė. Licencijų verstis mažmenine alkoholinių gėrimų prekyba skaičius.

Data	Licencijų skaičius
2001 07 01	12446
2002 07 01	13281
2003 07 01	14210
2004 07 01	15056
2005 07 01	15354
2007 07 01	16408

5 lentelė. Galiojo išduotos licencijos verstis alkoholinių gėrimų didmenine prekyba.

Data	Licencijų skaičius
2001	36
2002	36
2003	39
2004	54
2005	68
2006	76
2007	82

Esant tokiai situacijai realiai neįmanoma įvertinti Lietuvoje taikytų alkoholio kontrolės priemonių efektyvumo, nes dauguma priemonių tiesiog nebuvo taikytos arba priimti sprendimai buvo priešingi programose numatytiems tikslams bei valstybės išlaikomų institucijų (NST, Seimo kontrolieriaus, Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus ir kt.) rekomendacijoms.

Moksliniai tyrimai ir studijos

Jau 1975 metais Pasaulio sveikatos organizacijos ekspertai įvardijo efektyviausias alkoholio kontrolės priemones. Praėjus daugiau nei 20 metų jos išlieka nepakitusios, tik atsiranda vis daugiau mokslinių studijų, įrodančių tų priemonių efektyvumą. 1979 metais Pasaulio sveikatos organizacijos Generalinė asamblėja oficialiai patvirtino, kad alkoholio vartojimas yra viena

didžiausių visuomenės sveikatos problemų pasaulyje. Jau tuomet buvo įvardintos priemonės, dėl kurių aktyviai diskutuojama ir šiandien (alkoholinių gėrimų mokesčių didinimas, prieinamumo ribojimas, reklamos draudimo efektyvi kontrolė ir kt.) http://whqlibdoc.who.int/hq/1990/WHO_MNH_ADA_90.6.pdf).

Vadovaudamiesi Pasaulio sveikatos organizacijos rekomendacijomis CINDI (Countrywide Integrated Noncommunicable Disease Intervention) programos mokslininkų grupė parengė Lietuvos Valstybės alkoholio kontrolės programą, bei įrašė strateginį tikslą mažinti alkoholio vartojimą į Lietuvos sveikatos programą, kurią Lietuvos Respublikos Seimas patvirtino savo nutartimi 1998 metais. Deja, programoje numatyti uždaviniai nebuvo įgyvendinti.

1995 metais Pasaulio sveikatos organizacija išleido publikaciją (Evaluation and monitoring of action on alcohol. WHO Regional publications, European series No 59. 1995), kurioje apibendrina alkoholio keliamas pasekmes.

6 lentelė. Pasaulio sveikatos organizacijos paskelbtos su alkoholiu susijusios mirties priežastys.

<i>MIRTIES PRIEŽASTIS</i>	% dėl alkoholio vartojimo
• Alkoholinė psichozė	100
• Alkoholinės priklausomybės ir abstinencijos sindromas	100
• Alkoholinė kardiomiopatija	100
• Ūmus alkoholinis hepatitas	100
• Alkoholinė kepenų cirozė	100
• Kepenų cirozė nealkoholinės kilmės	50
• Ūmus pankreatitas	42
• Lėtinis pankreatitas	60
• Apsinuodijimas alkoholiu	100
• Alkoholinė polineuropatija	100
• Burnos ertmės, lūpos, ryklės vėžys	40-50
• Stemplės vėžys	75
• Skrandžio vėžys	20
• Kepenų vėžys	15
• Gerklų vėžys	40-50
• Esencialinė hipertenzija	8
• Smegenų kraujagyslių ligos	7
• Plaučių tuberkuliozė	25
• Pneumonija ir gripas	5
• Diabetas	5
• Autoavarijos	42
• Dviračių ir vandens sporto nelaimingi atsitikimai	20
• Mirtys gaisruose	45
• Nuskendimai	38
• Oro transporto nelaimės	16
• Kritimai iš aukštumos	35
• Kiti nelaimingi atsitikimai	25
• Savižudybės	28
• Žmogžudystės	46

Šaltinis: Evaluation and monitoring of action on alcohol. WHO Regional publications, European series No 59, 1995

Šiuolaikinėse mokslinių publikacijų duomenų bazėse galima rasti daugiau kaip 500 tūkst. publikacijų apie alkoholį. Norint susidaryti vaizdą apie vyraujančias tendencijas yra vadovaujamasi metaanalizių duomenimis, t.y. moksliniais tyrimais, kurie apibendrina daugelį iki tol atliktų tyrimų (<http://www.ncbi.nlm.nih.gov/sites/entrez>).

Labai išsamų situacijos vertinimą ir alkoholio kontrolės priemonių efektyvumo vertinimą **Europos Komisijos užsakymu atliko dr. Peteris Andersonas ir Benas Baumbergas. Jų atlikta studija „Alkoholis Europoje visuomenės sveikatos požiūriu“** buvo pristatyta Europos Komisijai ir publikuota 2006 metais. Šiame tyrime teigiama, kad labai efektyviai veikia vairavimą išgėrus ribojančios taisyklės, tarp jų – **dažnas vairuotojų iškvepiamo oro tikrinimas, sumažintas leidžiamas alkoholio koncentracijos kiekis, teisės vairuoti atėmimas ir sumažintas leidžiamas alkoholio koncentracijos kiekis jauniems vairuotojams**. Pasaulio sveikatos organizacija numatė dažno vairuotojų iškvepiamo oro tikrinimo poveikį ir šio tikrinimo kainą bei palygino su tokio tikrinimo neatlikimu. Skelbiama, kad, pritaikius šį modelį Europos Sąjungai ir atliekant šį tikrinimą, kiekvienais metais būtų išvengta 111 000 negalios metų ir ankstyvų mirčių, o toks tikrinimas kainuotų 233 milijonus eurų.

Ataskaitoje buvo pažymėta, kad į švietimą, komunikaciją, mokymą ir visuomenės sąmoningumą orientuotos priemonės yra neefektyvios ir jos negali būti alternatyvios rinkos reguliavimo priemonėms. Nors mokyklose vykdomos švietimo programos gali pasiekti plačią auditoriją, šių programų įtaka populiacijai yra nedidelė, nes kol kas jos tik ribotai efektyvios arba neefektyvios. Yra suformuluotos rekomendacijos mokyklose vykdomų programų efektyvumui didinti. Kita vertus, masinės informacijos priemonėmis vykdomos programos yra ypač svarbios, didinant bendruomenės supratimą apie alkoholio vartojimo sukeltas problemas ir rengiant dirvą specifinėms intervencijoms.

Tyrimų duomenys aiškiai rodo, kad **alkoholio rinkos reguliavimo politika labai efektyviai sumažina alkoholio daromą žalą. Ypač svarbus yra alkoholio apmokestinimas, tai padeda sumažinti alkoholio vartojimo daromą žalą jauniems žmonėms visose šalyse. Jei dėl alkoholio mokesčių padidinimo penkiolikoje senųjų ES narių alkoholio kaina būtų pakelta 10 %, per ateinančius metus būtų išvengta daugiau kaip 9 000 mirčių ir būtų surinkta maždaug 13 milijardų eurų papildomo akcizo mokesčio.**

Tyrimai rodo, kad, prailginus prekybos alkoholiu valandas, padidėja smurtinių nusikaltimų skaičius. **Pasaulio sveikatos organizacija numatė prekybos alkoholiniais gėrimais trukmės sumažinimą 24 valandomis per savaitę. Pritaikius šį modelį Europos Sąjungai gaunama, kad būtų išvengta 123 000 negalios metų ir ankstyvų mirčių per metus, o tokių priemonių kaštai siektų 98 milijonus eurų.**

Komerciniais tikslais teikiamos informacijos apie alkoholio gaminius kiekio ir turinio ribojimas taip pat gali turėti įtakos mažinant žalą. Alkoholio reklama ypač padeda formuoti teigiamesnes jaunimo nuostatas dėl alkoholio vartojimo. Alkoholinių gėrimų gamybos pramonės savireguliacijos reklamos srityje efektyvumas yra mažas. **Pasaulio sveikatos organizacija numatė reklamos draudimo poveikį. Pritaikius šį modelį Europos Sąjungai gaunama, kad būtų išvengta 202 000 negalios metų ir ankstyvų mirčių per metus, o tokių priemonių įgyvendinimo kaštai siektų 95 milijonus eurų.**

Vis daugiau tyrimų duomenų rodo, kad alkoholio vartojimo konteksto keitimas efektyviai mažina su alkoholio vartojimu susijusią žalą. Tačiau šios strategijos daugiausia taikytinos alkoholio vartojimui baruose ir restoranuose, o jų efektyvumas labai daug priklauso nuo adekvačios taisyklių vykdymo priežiūros. Pavyzdžiui, minimalų alkoholio vartojimo amžių nustatančio įstatymo priėmimas bus mažai efektyvus, jei nebus realios grėsmės, kad iš **įmonių, kurios pardavinėja alkoholį nepilnamečiams, bus atimtos licencijos**. Tokios strategijos veikia efektyviau, kai yra naudojamos kartu su bendruomeninėmis prevencijos programomis.

Yra surinkta daug duomenų apie trumpų konsultacijų, ypač teikiamų pirminės sveikatos priežiūros kontekste, poveikį, mažinant piktnaudžiavimą alkoholiu. Pasaulio sveikatos organizacija

numatė, koks galėtų būti trumpų konsultacijų, teikiamų 25 % rizikos grupei priklausančių gyventojų pirminės sveikatos priežiūros kontekste, poveikis ir kaštai. Pritaikius šį modelį Europos Sąjungai gaunama, kad būtų išvengta 408 000 negalios metų ir ankstyvų mirčių per metus, o tokių priemonių įgyvendinimo kaštai siektų 740 milijonų eurų. **Naudojant Pasaulio sveikatos organizacijos modelius ir lyginant su jokios politikos nebuvimu nustatyta, kad visapusiško efektyvių politikų ir programų paketo, į kurį įeina dažnas vairuotojų iškvėpiamo oro tikrinimas, alkoholio apmokestinimas, prieinamumo ribojimas, reklamos draudimas ir trumpos gydytojų konsultacijos, įgyvendinimas visoje Europos Sąjungoje kainuotų Europos vyriausybėms 1,3 milijardo eurų. Tai sudaro maždaug 1 % visuomenės patiriamų alkoholio vartojimo kaštų ir tik maždaug 10 % numatomų pajamų, kurios būtų gautos mokesčių priemonėmis, 10 % padidinus alkoholio kainą penkiolikoje senųjų ES narių. Apskaičiuota, kad toks paketas leistų per metus išvengti 1,4 milijono metų negalios ir ankstyvos mirties, o tai sudaro apie 2 % visų negalios metų ir ankstyvos mirties atvejų Europos Sąjungoje (http://ec.europa.eu/health-eu/doc/alcoholineu_content_en.pdf).**

Dar viena didelė studija, kurioje buvo apibendrintos daugelyje šalių taikytos priemonės, atlikta mokslininkų grupės, kuriai vadovavo Tomas Baboras (Konektikuto universitetas, JAV). Alkoholio kontrolės priemonės vertinusi 12 mokslininkų grupė iš JAV ir Europos įvardijo šias efektyviausias alkoholio kontrolės priemones: minimalaus alkoholio įsigijimo amžiaus nustatymas, valstybės alkoholio pardavimo monopolis, alkoholio prekybos laiko apribojimas, pardavimo taškų intensyvumo mažinimas, alkoholinių gėrimų mokesčių didinimas, atsitiktinis vairuotojų testavimas dėl girtumo, mažesnis leidžiamas alkoholio kiekis kraujuje vairuotojams, administracinės baudmės girtiems vairuotojams, kelių pakopų vairuotojo pažymėjimo išdavimo sistema ir trumpos intervencijos diegimas probleminiams alkoholio vartotojams

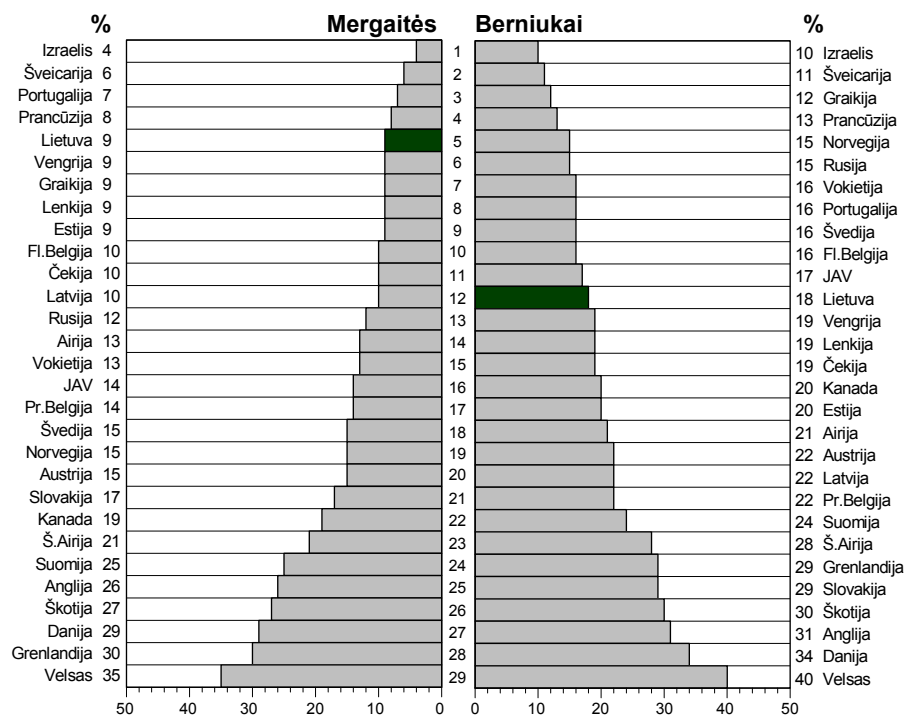
(http://www.ncbi.nlm.nih.gov/sites/entrez?Db=pubmed&Cmd=ShowDetailView&TermToSearch=15705462&ordinalpos=18&itool=EntrezSystem2.PEntrez.Pubmed.Pubmed_ResultsPanel.Pubmed_RVDocSum).

2007 metais paskelbta publikacija, kurioje Donaldas Brandtas ir dar 4 mokslininkai iš JAV ir Italijos apibendrina 30-ies šalių alkoholio kontrolės politiką. Šioje studijoje dar kartą patvirtintas atvirkštinis ryšys tarp alkoholio kontrolės politikos griežtumo ir alkoholio suvartojimo šalyje (Comparative Analysis of Alcohol Control Policies in 30 Countries. Donald A. Brandt, Michaela Saisana, Lisa A. Rynn, Fulvia Pennoni, Albert B. Lowenfels) (<http://medicine.plosjournals.org/perlserv/?request=get-document&doi=10.1371/journal.pmed.0040151>).

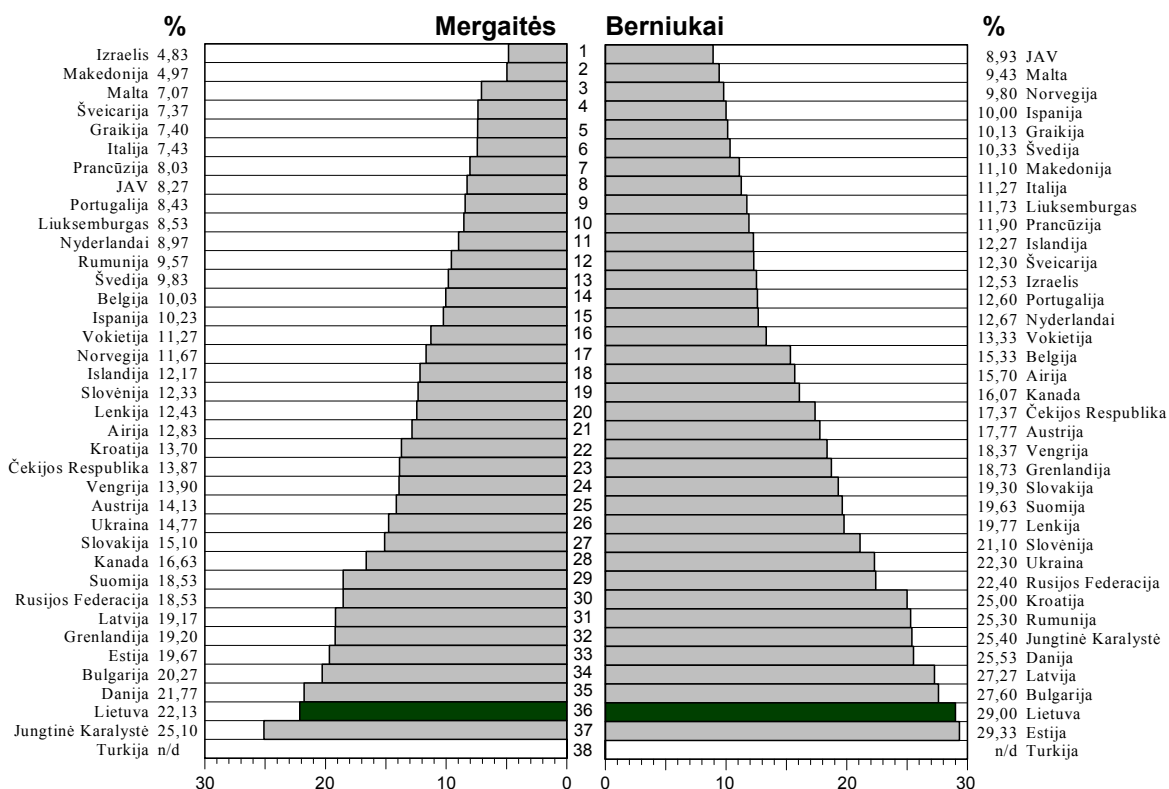
Taip pat publikuota Phylis Ellicson studija apie reklamos įtaką nepilnamečių alkoholio vartojimui. Publikacijoje pateikiami ilgalaikių stebėjimų duomenys, kurie patvirtina neigiamą alkoholinių gėrimų reklamos daromą įtaką nepilnamečių alkoholio vartojimui (http://www.ncbi.nlm.nih.gov/sites/entrez?Db=pubmed&Cmd=ShowDetailView&TermToSearch=15679753&ordinalpos=2&itool=EntrezSystem2.PEntrez.Pubmed.Pubmed_ResultsPanel.Pubmed_RVDocSum).

2007 m. lapkričio 29 d. Lietuvos Respublikos Prezidento iniciatyva buvo surengta konferencija „Destruktyvus elgesys ir alkoholis“. Prezidentas išreiškė susirūpinimą, kad pastaraisiais metais alkoholio vartojimo ir katastrofiškų padarinių problema pasiekė neregėtą mastą. Konferencijoje buvo pristatyti Lietuvos mokslininkų atlikti tyrimai ir studijos, kurie akivaizdžiai patvirtino šiuos teiginius.

Kauno medicinos universiteto doc. Nidos Žemaitienės pranešime “Lietuvos paauglių rizikos sąsajos su alkoholiu” pateikta kelių tyrimų, atliktų apie vaikų ir paauglių alkoholinių gėrimų vartojimą ir jų elgseną, analizė, dar labiau išryškino dabartinę Lietuvos padėtį.

7 paveikslas. 11-15 metų paaugliai, kurie buvo apsvaigę nuo alkoholio 2 ir daugiau kartų, 1998 m.

8 paveikslas. 11-15 metų paaugliai, kurie buvo apsvaigę nuo alkoholio 2 ir daugiau kartų, 2006 m.

Iš 7 pav. ir 8 pav., pateiktų doc. Nidos Žemaitienės pranešime, matyti kaip nuo 1998 iki 2006 metų smarkiai padaugėjo alkoholio vartojančiųjų 11-15 metų paauglių.

Pranešimo pabaigoje doc. Nida Žemaitienė pateikia apibendrinimą, kad vaikų ir paauglių alkoholio vartojimas Lietuvoje pasiekė grėsmingą mastą ir šios problemos sprendimas šiandien yra vienas svarbiausių jaunų žmonių savižudybių prevencijos uždavinių.
(<http://www3.lrs.lt/owa-bin/owarepl/inter/owa/U0167555.ppt>)

Numatomos įgyvendinti priemonės

Rinkos reguliavimo priemonės

Įgyvendinant 1999 metais patvirtintą Valstybės alkoholio kontrolės ir LR Seimo patvirtintą Lietuvos sveikatos programas, numatome:

- didinti visų be išimties alkoholinių gėrimų akcizą tiek, kad alkoholio kaina pasivyto gyventojų pajamų augimą;
- pasiekus šį tikslą, įvertinus infliaciją ir gyventojų pajamų augimą toliau diferencijuotai didinti alkoholinių gėrimų akcizą, ženkliau didinant jį stipriems alkoholiniams gėrimams;
- panaikinti PVM lengvatas smulkiesiems alaus gamintojams;
- uždrausti alkoholinius gėrimus (tiek natūralios fermentacijos, tiek stipriuosius) pilstyti į tarą, didesnę negu 0,5 litro arba į tokią, kuri skatina alkoholinių gėrimų vartojimą (pav.: alkoholinių gėrimų pilstymą į 0,1 ar 0,2 litro plastikinę, vienkartinę tarą.);
- sukurti įstatyminį mechanizmą, kad dalis valstybės gaunamų pajamų iš akcizo už parduotus tabako ir alkoholio gaminius būtų skiriama tiesiogiai tų medžiagų sukeltų pasekmių likvidavimui ir vartojimo prevencijai.

Prieinamumo reguliavimas

Tai yra laikoma vienu iš esminių psichoaktyvių medžiagų vartojimo kontrolės komponentų, kartu su paklausos ir žalos mažinimu. Mažinti prieinamumą numatome tokiomis priemonėmis:

- riboti alkoholio pardavimą nuo 22 val. vakaro iki 10 val. ryto;
- riboti alkoholio pardavimo vietas. Suteikti realius įgaliojimus savivaldybėms, atsižvelgiant į bendruomenių nuomonę, reguliuoti prekybos taškų tankumą ir vietas;
- uždrausti prekybą alkoholiniais gėrimais degalinėse, kioskuose, nepardavinėti savitarnos skyriuose;
- svarstysime galimybę didinti amžių iki 21 metų, nuo kurio leidžiama įsigyti alkoholinius gėrimus;
- visiškai uždrausti visų alkoholinių gėrimų vartojimą masinio susibūrimo vietose.

Asmeninės atsakomybės didinimas

- Sieksime įtvirtinti draudimą ir sugriežtinti atsakomybę už alkoholio gėrimų vartojimą nuo 16 iki 18 metų;
- sieksime numatyti griežtą atsakomybę tėvams už nepilnamečių (nuo 14 iki 16 metų) alkoholio vartojimą.

Verslo atsakomybės didinimas

Ženkliai sugriežtinsime bausmes iki licencijos atėmimo už vienkartinį alkoholinių gėrimų pardavimą nepilnamečiams.

Valstybinės alkoholio kontrolės stiprinimas

Sieksime ne naikinti Valstybinę tabako ir alkoholio kontrolės tarnybą, bet stiprinti ją įsteigiant skyrius apskrityse ir grąžinant jai tabako ir alkoholio reklamos kontrolę žiniasklaidoje.

Vartotojų informavimas

Sieksime, kad ant alkoholio gėrimų etikečių būtų spausdinami įspėjamieji užrašai apie daromą žalą sveikatai bei santykinis alkoholio vienetų kiekis.

Kontrabandos kontrolė

Kontrabandos kontrolė turėtų tapti vienu svarbiausių Vidaus reikalų ministerijos bei pasienio tarnybų uždavinių. Sieksime:

- įkurti pasitikėjimo telefoną, kuriuo galima pranešti apie nelegalios prekybos taškus;
- nuolat vykdysime socialinės reklamos akcijas, skatinančias gyventojus nebūti abejingus ir pranešti apie nelegalios prekybos ar gamybos atvejus;
- stiprinti sienos apsaugą. Ypatingas dėmesys skiriamas stiprinti sienų su ne Europos Sąjungos šalimis apsaugą;
- skatinti pirmosios grandies teisėsaugos pareigūnus aktyviau kontroliuoti alkoholinių gėrimų kontrabandą ir nelegalią prekybą, skirti dideles premijas už nusikaltimo išaiškinimą (pvz., 10 000 Lt). Premijos dydis turėtų keletą kartų viršyti potencialaus kyšio lygį;
- griežtinti nelegalių prekeivių ir kontrabandininkų atsakomybę (siūlant turto konfiskavimą ir kt.).

Švietimo organizavimas

Svarbu, kad kuo anksčiau mokyklos pradėtų skleisti informaciją apie alkoholio žalą, sveikos gyvensenos idėjas, nes tik sistemingas švietimas gali duoti apčiuopiamų rezultatų, todėl sieksime:

- privalomo sveikos gyvensenos ugdymo, kaip atskiro ugdymo dalyko, įvedimas mokyklose. Turėtų būti įvestas naujas dalykas (nedidinant bendro krūvio), kuris turėtų bent vieną savaitinę pamoką, būtų privalomas, o ne pasirenkamas ir dėstomas nuo 1 iki 12 klasės. Kursas baigtųsi įskaita arba egzaminu. Šiam dalykui turėtų būti parengti specialūs pedagogai (sveikatos pedagogai, perkvalifikuoti kitų dalykų mokytojai, papildomai parengti visuomenės sveikatos specialistai ar kt.), parengti vadovėliai, kvalifikacijos kėlimo sistema. Į šį dalyką būtų galima sudėti ne tik alkoholio, rūkymo ar narkotikų vartojimo prevenciją, bet ir higienos, sveikos mitybos, pasirengimo šeimai, psichohigienos ir kt. vaikams svarbius sveikos gyvensenos ugdymo dalykus, kurie būtų adaptuoti ir orientuoti bei aktualūs konkrečiam amžiaus tarpsniui;
- privalomos bent vienos nacionalinės popamokinės veiklos (pvz., konkurso) metodikos parengimas ir įgyvendinimas koordinuojant nacionaliniu mastu (modeliu galėtų būti „Nerūkanti klasė“, „Jaunimas jaunimui“, „Sniego gniūžtė“ ar kita tarptautine metodika besivadovaujanti programa).
- neformalus švietimas ir popamokinė veikla turėtų būti finansuojama iš mokinio krepšelio lėšų.

Visuomenės informavimas

- Reguliarūs užsakomieji straipsniai spaudoje, laidos televizijoje, radijuje, informacijos internete sklaida, socialinė reklama, informacijos sklaida internete;
- visose savivaldybėse įkurti visuomenės sveikatos biurus, kurie turėtų tapti sveikos gyvensenos ugdymo, mokymo ir propagavimo, bendruomenės telkimo, siekiant mažinti alkoholizmą, centrais.

Visuomenės įtraukimas

- aktyviau remti visuomenines organizacijas, kurios kovoja už gražesnę ir blaivesnę Lietuvą;
- skatinti, apdovanoti savivaldybes, bendruomenes, mokyklas, įstaigas ar organizacijas, kurios labiausiai savo asmeniniu pavyzdžiu ir darbais prisideda mažinant alkoholio suvartojimą.

Visiškas reklamos ir rėmimo draudimas (Prancūzijos modelis, Islandija ir kt.)

Remiantis tarptautine tabako kontrolės praktika sieksime uždrausti reklamą, kad alkoholio gamintojams būtų atimta galimybė manipuliuoti vykdoma labdaringa veikla, prisidengiant valdžios atstovais.

Vairavimo išgėrus kontrolės stiprinimas

- 0 promilių kraujyje limito nustatymas, kas būtų taikoma visiems vairuotojams, o blogiausiu atveju – bent jau dvejų metų stažo neturintiems vairuotojams ir vairuotojams profesionalams (autobusų, autovežimų, taksi ir kt.);
- dvejų pakopų vairuotojų pažymėjimo sistemos įvedimas, kuomet pirmiems dvejams metams išduodamas laikinas vairuotojo pažymėjimas, kuris tik tuo atveju, jei nėra padaroma rimtų tyčinių nusižengimų (vairavimas išgėrus, didelis greičio viršijimas ir kt.), po dvejų metų yra pakeičiamas į nuolatinį, o, padarius numatytus prasižengimus, vairuotojo egzaminai būtų laikomi iš naujo ir vėl suteikiant laikiną pažymėjimą;
- privalomas mokymas po vairavimo išgėrus, įtraukimas į socialinę veiklą (JAV) modelis;
- atsakomybės už vairavimą išgėrus griežtinimas: automobilio konfiskavimas, areštas už vairavimą išgėrus);
- technologinių priemonių diegimas: alkostop'ų instaliavimas miesto autobusuose, stacionarių greičio matuoklių diegimas ir kita;
- stacionarių ir mobilių brigadų, tikrinančių vairuotojų išskvepiamą orą, siekiant efektyviau išsiaiškinti neblaivius vairuotojus, įkūrimas;
- uždrausti vartoti alkoholinius gėrimus mašinų salonuose, numatant už tai atsakomybę.

Rizikingo vartojimo nustatymas ir valdymas (antrinė prevencija)

- aukštųjų ir aukštesniųjų mokyklų programų išplėtimas;
- PHEPA (angl. Primary Health Care European Project On Alcohol) projekto sklaida ir įgyvendinimas;
- rizikos valdymo sistemos diegimas mokyklose (Suomijos modelis).

Geresnis pagalbos norintiems nutraukti alkoholio vartojimą organizavimas

- Minesotos grupių steigimas ir apmokėjimo užtikrinimas;
- vaistų, savanoriškai besigydančiams nuo alkoholizmo, kompensavimas;
- įteisinti apmokėjimą už šeimos gydytojo konsultaciją asmenims, kurie turi alkoholio vartojimo problemų.

Netiesioginės priemonės

- tikėjimo, gyvenimo darniose šeimose, kitų dvasinių, moralinių ir etinių savybių skatinimas visuomenėje;
- siekti atnaujinti visas sporto aikšteles ir įrengimus prie mokyklų, didesnėse gyvenvietėse, miestuose;

- sudaryti geresnes sąlygas kaimo moksleiviams dalyvauti popamokiniuose užsiėmimuose, sporto treniruotėse ir varžybose, lankyti muzikos ir menų mokyklas (pasirūpinti, kad kaimo vaikai būtų vežami ne tik į pamokas bet ir į popamokinę veiklą);

- kelti valstybinį tikslą, pavyzdžiui, per 5 metus renovuoti visus šalies kultūros namus, įkuriant juose užimtumo centrus.